

שיעור ו: שיעור לכבוד ליל הסדר: הגדת ארץ ישראל

Session #6: Special Shiur In Honor of Leil haSeder: The Haggadah of EretzYisrael'

(1) משנה כתב יד קאופמן פסחים י

- א. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. אפילו עני שבשרא' לא יאכל עד שישב. לא יפתחו לו מארבעה כוסות שלין, אפילו מן התמחוי.
- ב. מזגו לו כוס ראשון, בית שמי או': מברך על היום, ואחר כך מברך על היין; ובית הלל אומ': מברך על היין, ואחר כך מברך על היום.
- ג. הביאו לפניו, מטבל בחזרת עד שהוא מגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחרוסת, אף על פי שאין חרוסת מצוה...
- ד. מזגו לו כוס שני, וכן הבן שואל. אם אין דעת בבן, אביו מלמדו: "מה נשתנה הלילה הזה מפל הלילות?"

- שבכל הלילות אין אנו מטבלים אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים;
 - שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה;
 - שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כולו צלי."
- לפי דעתו שלבן אביו מלמדו.
מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אבד אבי, עד שהוא גומר כל הפרשה.
ה. רבן גמליא' או': כל שלא אמ' שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו: "פסח, מצה ומרורים."

- פסח, על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים.
- מרורים, על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצ'.
- מצה, על שם שניגאלו.

לפיכך אנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, לגדל למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הניסים האילו, והוציאנו מעבדות לחירות, ונאמר לפניו הללויה."

ו. עד איכן הוא או' בית שמי אומרים: עד אם הבנים שמחה, ובית הלל, עד חלמיש למעינינו מים. וחזתם בגאולה.

ז. ר' טרפון או': "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצ', והיגיענו הלילה הזה", ואינו חותם. ר' עקיבה או': "כן יי אלהינו ואלהי אבותינו, גיענו לרגלים הבאים לקראתינו לשלום, שמחים בנייני עולם, לאוכל מן הפסחים ומן הזבחים אשר גיע דמם על קיר מזבחה לרצון, ונודה לך על גאולתינו. ברוך אתה יי, גאל ישראל."

ח. מזגו לו כוס שלישי, וברך על מזונו. רביעי, גומר את ההלל, ואומ' עליו ברכת השיר. בין הכוסות האילו, אם רצה לשותות, ישתה. בין השלישי לרביעי, לא ישתה...

(2) דברים ו, כ-כח

(כ) כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם: (כא) וְאָמַרְתָּ לְבְנֶךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרֹעַ בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: (כב) וַיִּתֶּן ה' אוֹתוֹת וּמִפְתֹּת גְּדוֹלִים וְרַעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרֹעַ וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: (כג) וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הַבְּיֵא אֶתְנוּ לְתַת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: (כד) וַיַּעַן ה' לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לִּירְאָה אֶת־ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֵּתָנוּ כִּהְיִים הָזֶה: (כה) וַעֲדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לְפָנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּנוּ:

(3) פסחים קטז ע"ב

אמר רבא: צריך שיאמר ואתנו הוציא משם

(4) מדרש תנאים דברים ו:ט

ואותנו הוציא משם מכאן אמרו בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שלא את אבותינו בלבד גאל אלא אף אותנו שנו' ואותנו הוציא משם.

¹ With thanks to Yonatan Karni who produced the Haggadat Eretz Yisrael which follows. הוא שכרו כפול ומכופל

5) תוספתא פסחים י'

- א. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין שיש בהן כדי רביעית. בין חי, בין מזוג, בין חדש, בין ישן. ר' יהודה או' ובלבד שיהא בו טעם יין ומראה.
- ב. מזגו לו כוס ראשון, בית שמאי או' מברך על היום ואחר כך מברך על היין, שהיום גורם ליין שיבא, וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא. ובית הלל אומ' מברך על היין ואחר כך מברך על היום, שהיין גורם לקדושת היום שתאמר.
- ג. דבר אחר, ברכת היין תדירא וברכת היום אינה תדירה. והלכה כדברי בית הלל.
- ד. מצוה על אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל. במה משמחן, ביין, דכת' ויין ישמח לבבאנוש. ר' יהודה או' נשים בראוי להם, וקטנים בראוי להם.
- ה. השמש מכביש מבני מעים ונותן לפני האורחין, אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, נירו לבם ניר ואל תודעו אל קוצים.
- ו. המקרא את ההלל, הם הולכין אצלו וקורין, והוא אין הולך אצלם.
- ז. המקרא את בניו ובנותיו קטנים, צריך להיות עונה עמהן במקום שעונין. באי זה מקום הוא עונה, הגיע לברוך הבא אומ' עמהן בשם ה', הגיע לברכונם אומ' עמהן מבית ה'.
- ח. בני העיר שאין להן מי שיקרא את ההלל, הולכין לבית הכנסת וקורין פרק ראשון, והולכין ואוכלין ושותין, וחוזרין ובאין וגומרין את כולו, ואם אי אפשר להן, גומרין את כולו. ההלל אין פוחתין ממנו ואין מוסיפין עליו.
- ט. ר' לעזר בן פרטא היה פושט בו דברים, ר' היה כופל בו דברים. ר' לעזר אמ' חוטפין מצה לתינוקות, בשביל שלא ישנו. ר' יהודה או' אפי' לא אכל אלא פרפרת אחת, אפי' לא טבל אלא חזרת אחת, חוטפין מצה לתינוקות, בשביל שלא ישנו. עד היכן הוא אומ', בית שמאי או' עד אם הבניס שמחה. ובית הלל אומ' עד חלמיש למעינימם, וחותרם בגאולה. אמרו בית שמאי לבית הלל וכי כבר יצאו שמזכירין יציאת מצרים, אמרו להם בית הלל אפילו הוא ממתין עד קרות הגבר הרי אילו לא יצאו עד ששעות ביום, היאך אומר את הגאולה ועדין לא נגאלו. המצה, והחזרת, והחרוסת, אף על פי שאין חרוסת מצוה, ר' לעזר בי ר' צדוק אומ' מצוה. במקדש מביאין לפניו גופו של פסח.
- י. מעשה ואמ' להם ר' לעזר בר' [צדוק] לתגרי לוד, בואו וטלו לכם תבלי מצוה.
- יא. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, כגון אגוזין, תמרים, וקליות. חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה, אפלו בינו לבין בנו, אפלו בינו לבין עצמו, אפלו בינו לבין תלמידו.
- יב. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד, והיו עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר, הגביהו מלפניהן, ונועדו והלכו להן לבית המדרש.
- יג. אי זו היא ברכת הפסח, ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לטוב לטוב. אי זו היא ברכת הזבח, ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לטוב לטוב.

6) פסחים קטז ע"א

מתחיל בגנות ומסיים בשבח. מאי בגנות?

רב אמר: מתחלה, עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. [ושמואל] אמר: עבדים היינו.

7) ירושלמי פסחים י:ה

רב אמר: מתחילה. צריך להתחיל בעבר הנהר ישבו אבותיכם וגו', ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר וגו'

8) תשובות רב נטרונאי גאון - ברודי (אופק) אורח חיים סימן קלח

וכך אמר רב נטרונאי ריש מתיבתא: מי שאומר בקידוש של פסח אשר קדש את ישראל, וכשגומרין מה נשתנה אין אומר עבדים היינו לפרעה במצרים ואינו אומר מתחלה עובדי עבודה זרה, אלא אומר ויאמר יהושע אל כל העם עד ויעקב ובניו ירדו מצרים, ואומר מברוך שומר עד צא ולמד, וקורא ארמי אובד אבי עד שגומר את הפרשה כולה, פסוקים כמות שהן ואין אומר מדרש כלל, ואומר רבן גמליאל ואשר גאלנו והלל. תימה גדול בדבר הזה - מי שנוהג מנהג זה אין צריך לומר שלא יצא, אלא כל מי שעושה כן מין הוא וחלוק לב הוא וכופר בדברי חכמים ובזוה דברי משנה ותלמוד, וחייבין כל הקהלות לנדונו ולהבדילו מקהל ישראל, ככתוב והוא יבדל מקהל הגולה. וכי עבדים היינו שאמרו חכמים לא מן התורה הוא, ואמרת לבנ(י)ך עבדים היינו לפרעה במצרים. ויאמר יהושע אל כל העם לא מתחלה עובדי עבודה זרה הוא, שכן שנינו מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ואמרנו מאי גנות, רב אמר {מתחלה ושמואל אמר} עבדים. ואילו טינא שיש בלבבם וחלוק לבם ואין רוצים לומר דברי משנה ותלמוד, מאי איכפת להם לומר מתחלה. אלא הללו מינין ומלעיגין ובזין דברי חכמים, ותלמידי ענן ירקב שמו אבי אביו של דניאל, שאמר לכל התועים והזונים אחריו: עזבו דברי משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד משלי, ועדיין הן בטעותם ונעשו אומה לעצמן, ותקן תלמוד של רשע ושל עול לעצמו. וראה מרנא ורבנא אלעזר אלוף דמן אספמיא ספר תועבות שלו שקורין אותו ספר מצות, כמה תחבולות יש בו. ועכשו צריכים להנדות, שלא להתפלל עם ישראל בבית הכנסת, ולהבדילם עד שחוזרין למוטב ומקבלין עליהם שנוהגין כמנהג של שתי ישיבות, שכל מי שאינו נוהג מנהג שלנו לא יצא ידי חובתו.

סֵדֵר הַהַגָּדָה כְּמִנְהַג אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

[מוזגין לו כוס ראשון, מברך על הזין ואחר כך מברך על היום:]
הודו ליי כי טוב, כי לעולם תסדוד.
מְרֻשׁוֹת רַבּוֹתֵינוּ!
[ועונים:]
מְרֻשׁוֹת הַשָּׁמַיִם!

[ברכת הגפן:]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגָּפֶן.

[יש שנהגו לומר מן הנסחים המפייטים הבאים, ויש שחברום בהוספת "הוא אלהינו":]

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,

אֲשֶׁר בְּרָא יַיִן עֲסִיס /	(הוא אלהינו)	אֲשֶׁר בְּרָא תִירוֹשׁ מִן הַגָּפֶן /
וְתִירוֹשׁ טוֹב מְעַצֵּי גִפְנִים,		וְהַתְקִין עֲסִיס מִן הָעֲנָבִים,
וְהוּא עָרַב לְנֶפֶשׁ וְטוֹב לְאָדָם /		לְהַשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ רַעֲבָה /
וּמִשְׂמַח לֵב וּמְצַהֵל פָּנִים,		וְלִמְלֵא נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה,
וְהוּא תְנַחֲמִין לְאַבְלִים /		כֹּל שׁוֹתִיו יִשְׂמַח לְבוֹ /
וּמְרִי נֶפֶשׁ יִשְׁכְּחוּ רִשְׁוֹן,		עַל פְּרֵי מַעֲשָׂיו יְבָרְכוּ לְבוֹרֵאוֹ,
וְהוּא רְפוּאָה לְכָל שׁוֹתִיו /		
לְמִי שִׁישְׁתְּנוּ בְטַעַם וּבְדַעַת,		
הוּא שְׂמֵחַת לֵבָב שְׁשׁוֹן /		
וְרַב גִּילָה לְשׁוֹתִין אוֹתוֹ.		
הוּא אֱלֹהֵינוּ יִצְרוּ מְאֹד /		
לְהַתְעַנֵּג בְּמַעֲשֵׂים כּוֹנְנוּ מְרֹאשׁ,		
שְׁכָל שׁוֹתִיו יְבָרְכוּ לְאֵל /		
וְיִשְׁכְּחוּ לְיוֹצֵר בִּינָה,		
הַמְכִּין מַעֲדָנֵי תַבַּל /		
וְיִצְרֵ לְמַתּוּקֵי אֶרֶץ.		

בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמֵם לְבָדוֹ,
הָאֵל הַקְּדוֹשׁ, בּוֹרֵא פְרֵי הַגָּפֶן.

[קדוש היום]

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם,
אשר קדש את ישראל עמו מכל העמים,
ורצה בהם מכל הלשונות,
ויתן להם (בשבת:) שבתות למנוחה (ו) מועדים לשמחה,
(בשבת:) את יום השבת הזה) את יום מקרא קדש הזה,
את יום חג המצות הזה,
לשמחה וליום טוב ולמקרא קדש,
כי בו עשה יי אלהינו נסין וגבורות לאוהביו,
ונפלאות לבני יידינו.
ברוך אתה יי, מקדש ישראל (בשבת:) והשבת) וחג המצות,
ומועדי שמחה והזמנים ומקראי קדש.

[במוצאי שבת יוסף:]

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, בורא מאורי האש.

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם,
המבדיל בין קדש לקדש,
בין שבת קדש ליום מקרא קדש,
בין טמא לטהור,
בין חיים לתרבה,
בין חיים העליונים למים התחתונים,
בין ישראל לגויים,
בין קדשת שבת לקדשת יום טוב.
וכתוב:
(ויקרא כ, כו) "והייתם לי קדשים, כי קדוש אני יי,
ואבדל אתכם מן העמים להיות לי."
ברוך אתה יי, המבדיל בין קדש לקדש.)

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם,
שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

הודו ליי כי טוב, כי לעולם חסדו!
וכלכם ברוכים!

[ועונים:]

ברוך תהיה!

[ויסב על מקום הסבתו וישתה.]

[מְנַה רְאוּנָה : מְתַאבְּנִים]

[גוּטל גִּדְיוּ בְּמִים וּמְכַרְךָ וְאוֹמֵר :]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו,
וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת נְטִילַת יָדַים.

[אם יֵגֶשׁ לוֹ מְמִינֵי הַיְרֻקוֹת אוֹ הַגְּרַעֲיָנִים, יְכַרְךָ :]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה.

[וְאִם יֵגֶשׁ לוֹ מְמִינֵי הַפְּרוֹת, יְכַרְךָ :]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ.
[וּיְכַרְךָ אַחַר כָּךְ :]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר בְּרָא הָרִים וּבְקַעֲוֹת, וְנָטַע בָּהֶם עֵץ כָּל פְּרֵי.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ.

[וּמְנַהג אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא שְׂיָבִיאוֹ אֲרֻז בְּסֶכֶר בְּלַת־מִעֲרָב בְּחַטִּים וּיְכַרְךָ עֲלָיו :]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מִינֵי מַעֲדָנִים.

[וּיְכַרְךָ אַחַר כָּךְ :]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר בְּרָא מִינֵי מַעֲדָנִים לְעֵדֶן בָּהֶם נִפְשׁוֹת רַבּוֹת.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, עַל הָאָרֶץ וְעַל מַעֲדָנֶיהָ.

[אם יגשו לו מיני בשר, דגים או ביצים זכרף:]
ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, בורא מיני נפשות.

[ויברך אחר קף:]
ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם,
אשר ברא נפשות טהורות להחיות בהם נפש כל חי.
ברוך אתה יי, חי העולמים.

[אם גש לו מאכלים מדגנים, זכרף:]
ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, בורא מיני מזונות.

[גסח ברכה אחת מעין שלוש:]	[ויברך אחר קף:]
ברוך אתה יי, אלהינו מלך	[גסח ברכה אחת:]
העולם,	ברוך אתה יי, אלהינו מלך
על מחיית כל דת וברית,	העולם,
וצבי מלכות צלע ¹ ,	אשר ברא מיני מזונות
ומרבה טובו עמנו.	להזין בהן נפש כל חי.]
	ברוך אתה יי, על הארץ ועל מזונותיה.

[אם יגשו לו שאר מיני אכלים ומשקים, זכרף:]
ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו.

כינוי לירושלים בספר יהושע
כח, יח.

¹ וצבי מלכות צלע. ותפארת
מלכות ירושלים. צלע אלף,

[אמירת הגדה והלל על היין]

[מביאים השלחן ומניחים עליו חסה, מצה, צלי, מרורין ודוכה (תרסת).]

ומוזגין לו כוס שנייה ואומר עליה:
מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?

שבכל הלילות אנו מטבלין פעם אחת,
הלילה הזה שתי פעמים.

שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה,
הלילה הזה כלו מצה.

שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי, שלוק ומבשול,
הלילה הזה כלו צלי.

לפי דעתו שלבן אביו מלמדו.
מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ואומר:
(יהושע כד, ב-ד) "בַּעֲבֹר הַנְּהַר יִשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם,
תָּרַח אָבִי אֲבָרָהֶם וְאָבִי נָחוֹר,
וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים.
וְאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם, אֶת אֲבָרָהֶם, מֵעֵבֶר הַנְּהַר,
וְאוֹלַף אֶתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן,
וְאַרְבֵּה אֶת זַרְעוֹ, וְאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק.
וְאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו,
וְאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שְׁעִיר לְרִשְׁתּוֹ אֹתוֹ,
וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם."

ברוך שומר הבטחתו שלישראל, ברוך הוא.
שהקדש מחשב את הקץ,
לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים, שנאמר:
(בראשית טו, יג) "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם:
יָדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם,
וַיַּעֲבְדוּם וְעַנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה."

היא שְׁעֻמְדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ,
שְׁלֵא אֶחָד בְּלִבְד עֵמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ,
אֶלָּא בְּכָל דוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ,
וְהַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם.

צֵא וְלָמַד, מֵה בְּקֵשׁ לְכֵן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לַיַּעֲקֹב אָבִינוּ.
שְׁפָרְעָה הַרְשָׁע לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים,
וְלְכֵן בְּקֵשׁ לַעֲקֹר אֶת הַפֶּלֶל, שְׁנֹאָמַר: ²
"דְּבָרִים כו, ה-י) "אֲרָמִי אֲבָד אָבִי וַיִּרַד מִצְרַיִמָּה",
אָנוּס עַל פִּי הַדְּבָר.
"וַיִּגְרַשׁ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גְדוֹל עֲצוּם וָרֹב.
וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה,
וַנִּצְעַק אֵל יי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יי אֶת קִלְנוּ,
וַיִּרְא אֶת עֲנִיָנוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצָנוּ".
"וַיִּוָּצְאֵנוּ יי מִמִּצְרַיִם",
לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, לֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, לֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ,
אֶלָּא הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּעֲצָמוּ.

² פרשת 'ארמי אבד אבי' כולה – דברים כו, ה-ט:

וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יי אֱלֹהֵיךָ אֲרָמִי אֲבָד אָבִי וַיִּרַד מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרַשׁ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גְדוֹל עֲצוּם וָרֹב. וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה. וַנִּצְעַק אֵל יי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יי אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִיָנוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצָנוּ. וַיִּוָּצְאֵנוּ יי מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזוֹרֵעַ נְטוּיָה וּבְמַרְא גְדוֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתִּימִים. וַיִּבְאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ.

דין המשנה הוא 'ודורש מארמי אבד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה'. עם זאת, בנוסחי הגניזה לא נדרש הפסוק האחרון של הפרשה. למעוניינים לקיים ציווי זה, להלן דרשות מדבריי חכמים על פסוק זה:

"וַיִּבְאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה" – זה בית המקדש או יכול זה ארץ ישראל? כשהוא אומר ויתן לנו את הארץ הזאת, הרי ארץ ישראל אמורה. ומה תלמוד לומר ויבאנו אל המקום הזה? בשכר ביאתנו אל המקום הזה נתן לנו את הארץ הזאת. (ספרי דברים שא)
"וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" – שומע אני חרבה? תלמוד לומר "ארץ זבת חלב ודבש"
– ארץ שפירותיה שמנים כחלב ומתוקים כדבש. (מדרש תנאים לדברים כו, ט)

בְּיַד חֲזָקָה, שְׁתִּים,
וּבְזֶרַע נְטוּיָה, שְׁתִּים,
בְּמָרָא גְדֹל, שְׁתִּים,
בְּאִתּוֹת, שְׁתִּים,
וּבְמִפְתִּים, שְׁנַיִם.

אלו עֶשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמִצְרַיִם.
וְהוֹצִיאָנוּ מִשָּׁם, שְׁנַאָמֵר: "וְאֵתְנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם".

רְכַן גְּמִלְיָאֵל אוֹמֵר:
כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בְּפֶסֶח,
לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ:
פֶּסֶח, מִצָּה וּמְרוּרִים.

פֶּסֶח, עַל שֵׁם שֶׁפֶּסֶח הַמָּקוֹם עַל בְּתֵי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שְׁנַאָמֵר:
(שְׁמוֹת יב, כז) "וְאֶמְרָתֶם, זָבַח פֶּסֶח הוּא לִי,
אֲשֶׁר פֶּסֶח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם,
וְאֵת בְּתֵינוּ הִצִּיל, וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ."

מְרוּרִים, עַל שֵׁם שֶׁמְרוּרוֹ הַמְצָרִים אֶת חַיֵּי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם,
שְׁנַאָמֵר:
(שְׁמוֹת א, יד) "וַיִּמְרוּרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֶמֶר וּבִלְבָנִים,
וּבְכָל עַבְדָּה בְּשֹׁדָה,
אֶת כָּל עַבְדָּתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ."

מִצָּה, עַל שֵׁם שֶׁנִּגְאָלוּ,
שְׁנַאָמֵר:
(שְׁמוֹת יב, לט) "וַיֹּאפּוּ אֶת הַבְּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגוֹת מִצּוֹת,
כִּי לֹא חֲמֵץ, כִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם,
וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֲמָהּ, וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם."

בְּכֹל דּוֹר וְדוֹר חָיֵב אָדָם לְרֹאוֹת אֶת עַצְמוֹ
כְּאִלוּ הוּא יֵצֵא מִמְצָרִים, שְׁנֵאמַר:
(שמות יג, ח) "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר:
בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יי לִי בְצֵאתִי מִמְצָרִים."

לְפִיכֶן אָנוּ חָיִבִים לְהוֹדוֹת,
לְהִלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְגַדֵּל, לְנַצַּח,
לְמִי שֶׁעָשָׂה לָנוּ וְלְאֲבוֹתֵינוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֹהִים,
וְהוֹצִיאֵנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת, וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ.

הַלְלוּ יְהוָה |

הַלְלוּ עַבְדֵי יי הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יי:
יְהִי שֵׁם יי מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:
מִמְזֶרֶח שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהִלֵּל שֵׁם יי:
רַם עַל־כָּל־גּוֹיִם | יי עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:
מִי כִי אֱלֹהֵינוּ הַמְּגַבִּיהִי לְשַׁבַּח:
הַמְּשַׁפִּילֵי לְרֹאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
מְקִימֵי מַעַפְרֵי דָל מְאַשְׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן:
לְהוֹשִׁיבֵי עַם־נְדִיבִים עַם נְדִיבֵי עַמּוֹ:
מוֹשִׁיבֵי | עֲקָרַת הַבַּיִת
אֶם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּ־יָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמְצָרִים בַּיִת יַעֲקֹב מֵעַם לַעֲזוֹ:
הֲיִתָּה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְשֻׁלְוֹתָיו:
הַיָּם רָאָה וַיִּגַּם הַיַּרְדֵּן יִסָּב לְאַחֹר:
הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבֻעוֹת כְּבַנֵּי־צֶאֱן:
מִה־לֶּךָ הַיָּם כִּי תִגּוֹם הַיַּרְדֵּן תִּסָּב לְאַחֹר:
הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבֻעוֹת כְּבַנֵּי־צֶאֱן:
מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:
הַהִפְכֵי הַצִּוּר אַגַּם־מִיִּם חִלְמִישׁ לִמְעֵינֹד־מִיִּם:

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר גָּאֵלְנוּ וְגָאֵל אֶת אַבֹּתֵינוּ מִמִּצְרַיִם,
וְהַגִּיעַנוּ הַלֵּילָה הַזֶּה,
כֵּן יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אַבֹּתֵינוּ
גִּיעַנוּ לְרַגְלִים הַבָּאִים לְקַרְאֲתָנוּ לְשָׁלוֹם,
שְׂמֵחִים בְּבִגְזֵן עוֹלָם (/ בְּבִגְזֵן עִירָךְ, שְׂשִׁים בְּעַבְדֻתְךָ)
לֹאכֵל מִן הַפִּסְתִּים וּמִן הַזְּבָחִים
אֲשֶׁר הִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבְּחֶךָ לְרִצּוֹן,
וְנוֹדָה לְךָ עַל גְּאֻלָּתָנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.

[וְשׁוֹתֵה הַכּוֹס הַשְּׂנִי.]

[רוּחֵץ יָדָיו בְּמַיִם וּמִבְרַךְ וְאוֹמֵר:]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת רַחֲיִצַּת יָדַיִם.

[לְאַחַר מִכּוֹן, יִקַּח מִצָּה אֶפְרוּיָה עַל אַפְרָו, וְהִיא מִצָּה מִשְׁמֶרֶת,
וְיִכְרֹךְ אוֹתָהּ בְּמַרְוֹר, וְיִרְאֶה לְנוֹכְחִים וַיְבָרֶךְ:]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אַבֹּתֵינוּ לֹאכֵל מִצְוֹת וּמַרְוֹרִים,
בְּשֶׁר צְלִי אֵשׁ, לְהַזְכִּיר אֶת גְּבוּרֹתָיו.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, זוֹכֵר הַבְּרִית.

[וְיֹאכֵל הוּא מִמֶּנָּה בְּתַחֲלָה, וְיִטְעִים מִמֶּנָּה לְכָל מִי שְׂנִמְצָא בְּשִׁלְחָן.
לְאַחַר מִכּוֹן, יִקַּח מִן הַמִּצָּה אֲשֶׁר לִפְנֵי וַיְבָרֶךְ:]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם,
הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ.

[וַיֵּשׁ הַנוֹהֲגִים לְהַקְדִּים 'הַמוֹצִיא', לִקַּח חֶסֶה וּמִצָּה מִקַּפְלוֹת, וְלִקַּח הַמַּרְוֹר וְלִכְרֹךְ אוֹתוֹ,
וְלֹא יִטְעֲמוּ כְּלוּם עַד זְמַן שִׁטְבָּלוּם בְּדוּכָה (חֶרְסַת) וְשִׁבְרָךְ עֲלֵיהֶם 'זוֹכֵר הַבְּרִית'.]

[וְיֹאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ כָּל צָרְפָם.]

[לְאַחַר הַמְּזוֹן, יִשְׁטְפוּ יְדֵיהֶם וַיְבָרְכוּ:]
בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת שְׁטִיפַת יָדַיִם.

[מְזַמְּנוּ לֹו כּוּס שְׁלִישִׁי וַיְבָרֶךְ עָלָיו בְּרַכַּת הַמְּזוֹן:]
הוֹדוּ לַיִּי כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד.
מְרֻשּׁוֹת רַבּוֹתֵינוּ!
[וְעוֹנִים:]
מְרֻשּׁוֹת הַשָּׁמַיִם!

נְבָרֶךְ (בְּעֶשְׂרֵה אוֹמֵר:) לְאַלְהֵינוּ עַל הַמְּזוֹן שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ, וּמִטּוֹבוֹ חִיֵּינוּ!
בְּרוּךְ (בְּעֶשְׂרֵה אוֹמֵר:) אֱלֹהֵינוּ עַל הַמְּזוֹן) שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ וּמִטּוֹבוֹ חִיֵּינוּ.

[גִּסְחַת הַקֶּבֶע (וַיֵּשׁ שְׁנֵהֲגוּ לוֹמֵר מִן הַנְּסֻחִים הַמְּפִיטִים הַמוּבָאִים בַּעֲמוּדִים 11-12).]

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם,
הִזָּן אֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ בְּטוֹב, בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים,
נוֹתֵן לְחֵם לְכָל בֶּשֶׂר.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, הִזָּן אֶת הַכֹּל.

נוֹדֶה לְךָ יי אֱלֹהֵינוּ,
כִּי הִנְחַלְתָּנוּ אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וּרְחֻבָּה,
בְּרִית וְתוֹרָה, חַיִּים וּמְזוֹן.
וְעַל כָּלֵם, אָנוּ מוֹדִים וּמְבָרְכִים אֶת שְׁמֶךָ.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמְּזוֹן.

רַחֵם יי אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ,
וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ,
וְעַל מַלְכוּת בְּיַת דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו.

[וּמִמְשִׁיךְ בַּאֲמִירַת (בִּשְׁבַּת: 'רִצָּה וְהַחֲלִיצֵנוּ' וּבַאֲמִירַת) 'עֵלָה וַיּוֹא' בַּעֲמוּד 13.]

נוסח מפויט א :

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם,
אל מהלל בפסח / בלחם אכילת עני /
פי בו פדיתנו / ונברכה צורנו, פכתוב:
(תהלים קמה, טז) "פחת את נדך ומשביע לכל חי רצון."
ברוך אתה יי, הן את הכל.

במור דשא עמך / מארץ ארורים גאלת /
בזכות דם פסח / חק, דת וברית, פכתוב:
(דברים ח, י) "ואכלת, ושבעת, וברכת את יי אלהיך,
על הארץ הטבה אשר נתן לך."
ברוך אתה יי, על הארץ ועל המזון.

גאלה תחיש / לשומרי מצוות /
זכר לציון / עבודת קרבן, פכתוב:
(תהלים קמז, ב) "בונה ירושלים יי, נדחי ישראל יכנס."
[וממשיך באמירת (בשבת: 'רצה והחליצנו' ובאמירת) 'עלה ויבוא' בעמוד 13.]

נוסח מפויט ב :

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם,
אז בפסח גאלתה / דורשי הוד כבודך /
הצלת והושעת / זכר נם³ עשי עוגות, פכתוב:
(בראשית יח, ו) "וימחר אברהם האלה אל שרה ויאמר:
מהרי שלש סאים קמח סלת, לוישי ועשי עגות."
ונאמר: (תהלים קמה, טו) "פותר את ידך ומשביע לכל חי רצון."
ברוך אתה יי, הזן את הכל.

את חקת הפסח / טהרת ידידים /
כלם יצאו שמחים / לשמר חדש האביב, פכתוב:
(דברים טז, א) "שמור את חדש האביב, ועשית פסח ליי אלהיך,
כי בחדש האביב הוציאך יי אלהיך ממצרים לילה."
ונאמר:

(דברים ח, י) "ואכלת, ושבעת, וברכת את יי אלהיך,
על הארץ הטבה אשר נתן לך."
ברוך אתה יי, על הארץ ועל המזון.

מצות פסח ומילה / נתתה לאבותינו /
סמחת עמוסים / פקדת צאן קדושים,
רוממתה שקדתה והושעתה,
תרגלתה ופסחתה, פכתוב:
(שמות יב, כז) "ואמרתם, זבח פסח הוא ליי,
אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים,
ואת בתינו הציל, ויקד העם וישתחוו."
ונאמר:

(תהלים קמז, ב) "בונה ירושלים יי, נדחי ישראל יכנסו."

[וממשיך באמירת (בשבת: רצה והחליצנו' ובאמירת) 'עלה ויבוא' בעמוד 13.]

[בשבת אומר:]

רצה והחליצנו במצותיך,
ובמצות יום המנוח השביעי הזה,
ונשבות בו וננוח בו כמצות רצונך,
ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו.

[ואומר:]

אלהינו ואלהי אבותינו,
יעלה ויבוא, יגיע, יראה וירצה, יזכר, ישמע ויפקד
זכרוננו ופקדוננו לפניך לטובה ולרחמים,
יום טוב מקרא קדש הזה, יום חג המצות הזה,
זכרנו בו לטובה ופקדנו בו לברכה ולרחמים,
חוסה יי אלהינו,
והגן והרוח וחמל ורחם עלינו והושיענו למען שמך,
כי אל חנון ורחום אתה לבדך נקראתה.
והשיאנו יי אלהינו את ברכת מועדיך בשלום
כאשר אמת, כן תברכנו.
ברוך אתה יי, בונה ירושלים אמן.
[ויש מוסיפים על עגית אמן:] בְּיָמֵינוּ וּבְיָמֶיךָ, וּבְיָמֵי כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, הטוב והמטיב,
שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו,
והוא יגמל לנו חן וחסד ורחמים וכל טוב.
[ויש שחותרים:] ברוך אתה יי, הטוב והמטיב לכל.

הודו ליי כי טוב, כי לעולם חסדו. וכלכם ברוכים!
[ועונים:] ברוך תהיה.

[ושוֹתֵהּ הַכּוֹס שְׁלִישִׁי.]

[מוזגין לו כוס רביעי ואומר עליו את שאר ההלל:]

לֹא לָנוּ יי לֹא לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד
עַל־חֲסֹדְךָ עַל־אֲמֻתְךָ:
לָמָּה? אֲמָרוּ הַגּוֹיִם אִי־יָנָא אֱלֹהֵיהֶם:
וְאֵלֵהֵינוּ בַשָּׁמַיִם כָּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה:
עַצְבֵיהֶם כָּסַף וְזָהָב מְעֻשָׂה יְדֵי אָדָם:
פָּה־לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינֵיהֶם לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ:
אֲזַנְיָם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְיחוּן:
יְדֵיהֶם | וְלֹא יִמְישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ
לֹא־יִהְיוּ בְּגֵרוֹנָם:
כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֲשִׂיהֶם כָּל אֲשֶׁר־בְּטַח בָּהֶם:
יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּיַי עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא:
כִּית אֶהְרֹן בְּטַחוֹ בְּיַי עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא:
יֵרְאֵי יי בְּטַחוֹ בְּיַי עֲזָרָם וּמִגֹּנָם הוּא:
יי זְכָרְנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־כִּיתֵי יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־כִּית אֶהְרֹן:
יְבָרֵךְ יֵרְאֵי יי תְּקַטְנִים עַם־הַגְּדֹלִים:
יִסְף יי עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם:
בְּרוּכִים אַתֶּם לְיַי עָשָׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לְיַי זֶה־אֲרֵץ נָתַן לְבְנֵי־אָדָם:
לֹא הִמְתִּים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָל־יִרְדֵי דוּמָה:
וְאֶנְחָנוּ | נְבָרֵךְ יְהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּ־יָהּ:
אֶהְבֵתִי כִי־יִשְׁמַע | יי אֶת־קוֹלֵי תַחֲנוּנָי:
כִּי־הִטָּה אֲזַנּוֹ לִי וּבִימֵי אֶקְרָא:
אֶפְפוּנֵי | חֲבַל־יְמֹת וּמִצְרֵי שְׁאוֹל מִצְאוּנֵי
צָרָה וַיִּגְדֹן אִמְצָא:
וּבִשְׁסֵי־י אֶקְרָא אָנָּה יי מִלְטָה נַפְשִׁי:
חַנּוּן יי וְצַדִּיק וְאֵלֵהֵינוּ מְרַחֵם:
שֹׁמֵר פְּתָאִים יי דִּלְתֵי וְלֵי יְהוֹשִׁיעַ:
שׁוּבֵי גַפְשֵׁי לְמַנוּחֵיכִי כִי־יֵי גָמַל עֲלֵיכִי:
כִּי חִלְצָתָ נַפְשִׁי מִמָּוֶת
אֶת־עֵינֵי מִן־דְּמֻעָה אֶת־רַגְלֵי מִדְּחֵי:
אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יי בְּאֲרָצוֹת הַחַיִּים:
הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עֲנִיתִי מְאֹד:

אָנִי אֲמַרְתִּי בְחַפְזִי כָּל־הָאָדָם כְּנֹב׃
מִה־אֲשִׁיב לִי כָּל־תַּגְּמוֹלוֹהִי עָלַי׃
כּוֹס־יִשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבִשְׁם יי אֶקְרָא׃
גְּדַרִי לִי אֲשַׁלֵּם נִגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃
יִקַּר בְּעֵינַי יי הַמּוֹתֵה לְחַסִּדָּיו׃
אָנָּה יי כִּי־אֲנִי עֲבָדְךָ
אֲנִי־עֲבָדְךָ בְּדָאֲמַתְךָ פִּתְחַת לְמוֹסְרִי׃
לְךָ־אֲזַבֵּחַ זֶבַח תּוֹדָה וּבִשְׁם יי אֶקְרָא׃
גְּדַרִי לִי אֲשַׁלֵּם נִגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃
בְּחִצְרוֹת אֶבֵּית יי בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלַם הִלְלוּ־יָהּ׃

הִלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שִׁבְחוּהוּ כָּל־הָאֲמִים׃
כִּי גָבַר עָלֵינוּ אֶחְסֶדּוֹ וְאֶמְתִּי לְעוֹלָם הִלְלוּ־יָהּ׃

הוֹדוּ לִי כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדּוֹ׃
יֹאמְרֵנָּא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדּוֹ׃
יֹאמְרוּ־נָּא בְּיַת־אֱהֲרָן כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדּוֹ׃
יֹאמְרוּ־נָּא יִרְאִי יי כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדּוֹ׃
מִן־הַמִּצַּר קָרָאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יָהּ׃
יי לִי לֹא אִירָא מִה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃
יי לִי בַעֲזָרִי וַאֲנִי אֲרֹאֶה בְּשִׂנְאֵי׃
טוֹב לְחַסוֹת בְּיְיָ מִבְּטַח בְּאָדָם׃
טוֹב לְחַסוֹת בְּיְיָ מִבְּטַח בְּגֹדִיבַיִם׃
כָּל־גּוֹיִם סִבְבּוֹנִי בְּשֵׁם יי כִּי אֲמִילֵם׃
סִבּוֹנִי גַם־סִבְבּוֹנִי בְּשֵׁם יי כִּי אֲמִילֵם׃
סִבּוֹנִי כְּדַבּוּרֵי־ם
דַּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יי כִּי אֲמִילֵם׃
דַּחַת דַּחִיתַנִּי לְנַפְלִי וַיִּי עֲזָרַנִּי׃
עֲזֵי וְזַמַּרְתָּ יְהוָה וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃
קוֹל אֶרְנָה וַיִּשׁוּעָה בְּאֶהְלִי צַדִּיקִים יִמִּין יי עֲשֶׂה חַיִּל׃
יִמִּין יי רוֹמְמָה יִמִּין יי עֲשֶׂה חַיִּל׃
לֹא־אָמוֹת כִּי־אֶחְיֶה וְאֶסְפָּר מִעֲשֵׂי יְהוָה׃
יִסָּר יִסְרַנִּי יְהוָה וְלִפְנוֹת לֹא נִתְנַנֵּי׃
פַּתְחֹרְלֵי שְׁעָרֵי־צִדְקָה אֲבֹא־בָּם אוֹדָה יְהוָה׃
זַה־הַשָּׁעַר לִי צַדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ׃

אֹדֶךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה :
אֹדֶךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה :
אָבֶן מְאֹסוֹ הַבּוֹנִים הֲיִתְּהָ לְרֹאשׁ פְּנֵה :
אָבֶן מְאֹסוֹ הַבּוֹנִים הֲיִתְּהָ לְרֹאשׁ פְּנֵה :
מֵאֵת יְיָ הִיִּתְּהָ זֹאת הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ :
מֵאֵת יְיָ הִיִּתְּהָ זֹאת הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ :
זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נִגִּילָה וְנִשְׂמְחָה בּוֹ :
זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נִגִּילָה וְנִשְׂמְחָה בּוֹ :
אָנָּה יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא
אָנָּה יְיָ הַצְּלִיתָהּ נָּא :
בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בְּרִכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ :
אֵל | יְיָ וַיֵּאָר לָנוּ
אֶסְרוּחַג בְּעֵבְתַיִם עַד־מְרִנּוֹת הַמַּזְבֵּחַ :
אֵלֵי אֲתָהּ וְאוֹדֶךָ אֱלֹהֵי אֲרוֹמָתְךָ :
הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ :

[וּחֹתָמִים:]

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֵעַשְׂיָךְ,
יִדְּוּ וַיְבָרְכוּ אֶת שְׁמֶךָ,
כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת, וְנַעֲמִים לְשִׁמְךָ לְזַמֵּר,
וּמַעֲוָלִים וְעַד עוֹלָם אֲתָהּ אֵל.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מִהַלֵּל הַתְּשַׁבְּחוֹת.

[וַיֵּשׁ שְׁחֹתָמִים:]

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ,
וּבְחִסְדֶיךָ יִדְּוּ וַיְבָרְכוּ אֶת שְׁמֶךָ,
עַל שִׁירֵי דָוִד בֶּן יִשָׁי עַבְדְּךָ,
יְתְרוֹמִם שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַמְּלִיךְ הַמְּהַלֵּל,
הַמְּשַׁבַּח הַמְּיַחֵד, הַמְּעַלֶּה,
הַנִּצְאָמֵן בְּפִי עֲלִיוֹנִים וּבְפִי תַחְתּוֹנִים וּבְפִי כָּל הַנְּשָׁמוֹת,
אֵל מְלִיךְ נִצְאָמֵן, חַי וְקַיִם שְׁמֶךָ,
וְזוֹכְרְךָ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מִהַלֵּל הַתְּשַׁבְּחוֹת.

[וְשׁוֹתָהּ הַכּוֹס הַרְבִּיעִי.]

הגדה של פסח הנהוג בקהילות ישראל

- (א) (כ)הא לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך לפסח ייתי ויפסח, שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, שתא הכא עבדי לשתא דאתיא בני חורי.
- (ב) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה, שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות והלילה הזה מרור, שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים, שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין.
- (ג) עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך ביציאת מצרים הרי זה משובח.
- (ד) מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבה ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קרית שמע של שחרית.
- (ה) אמר להם רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך, ימי חיידך הימים, כל ימי חיידך הלילות, וחכמים אומרים ימי חיידך העולם הזה, כל ימי חיידך להביא את ימות המשיח.
- (ו) ברוך המקום שנתן תורה לישראל עמו, ברוך הוא, כנגד ארבעה בנים דברה תורה, אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאל.
- (ז) חכם מה הוא אומר: מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם, אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.
- (ח) רשע מה הוא אומר: מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, אף אתה הקהה את שניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, ואילו היה שם לא היה נגאל.
- (ט) תם מה הוא אומר: מה זאת, ואמרת אליי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים.
- (י) ושאינו יודע לשאל את פתח לו, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים והגדת לבנך יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך.
- (יא) מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום ב"ה לעבודתו, שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהדר ישבו אבותיכם מעולם תרה אבי אברהם ואבי נחור ועבדו אלהים אחרים, ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהדר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים.
- (יב) ברוך שומר הבטחתו לישראל עמו, ברוך הוא, שהקדוש ברוך הוא מחשב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים, שנאמר ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.
- (יג) היא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו אלא בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.
- (טו) צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה הרשע לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב,
- (טז) וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור
- (יז) ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לנאמן אשר לעבדיך כי כבוד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן.
- (יח) במתי מעט, כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב.
- (יט) ויהי שם לגוי, מלמד שהיו ישראל מצויינין שם,
- (כ) גדול ועצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם.
- (כא) ורב, כמו שנאמר רבבה כעמח השדה נתתך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה.

(כב) וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה,

- (כג) וירעו אותנו המצרים כמו שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ .
 (כד) ויענונו, כמו שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס.
 (כה) ויתנו עלינו עבודה קשה, כמו שנאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך.

(כו) ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את עניינו ואת עמלינו ואת לחצינו

- (כז) ונצעק אל ה' אלהי אבותינו כמו שנאמר והיה בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויועקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה.
 (כח) וישמע ה' את קולנו, כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב.
 (כט) וירא את עניינו, זו פרישות דרך ארץ, כמו שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים.
 (ל) ואת עמלינו, אלו הבנים, כמו שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון
 (לא) ואת לחצינו, זה הדוחק כמו שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם.

(לב) ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדול ובאותות ובמפתים.

- (לג) ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך לא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' ועברתי בארץ מצרים - אני ולא מלאך - והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף - ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא שליח - אני ה' - אני הוא ולא אחר
 (לד) ביד חזקה, זה הדבר, כמו שנאמר הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד.
 (לה) ובזרע נטויה, זו החרב כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם.
 (לו) ובמורא גדול, זו גלוי שכינה, כמו שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך.
 (לז) ובאותות, זה המטה, כמו שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות.
 (לח) ובמפתים, זה הדם, כמו שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ, דם ואש ותמרות עשן.
 (לט) דבר אחר, ביד חזקה שתיים, ובזרע נטויה שתיים, ובמורא גדול שתיים, ובאותות שתיים, ובמופתים שתיים, אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, ואלו הן: דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת כבורות, רבי יהודה היה נותן בהם סימן דצ"ך עד"ש באח"ב.

- (מ) ר' יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר שלקו המצריך במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות. במצרים מא הוא אומר ויאמרו החרטומים אל פרעה איבע אלהים היא ועל הים מה הוא אומר וירא ישראל את הים הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע - עשר מכות. אמור מעתה במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות.
 (מא) ר' אליעזר אומר: מנין אתה אומר שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים עברה - אחת, זעם - שתיים, וצרה - שלש, משלחת מלאכי רעים - ארבע, אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות.
 (מב) ר' עקיבא אומר: מנין אתה אומר שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות שנאמר ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים חרון אפו - אחת, עברה - שתיים, זעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש, אמור מעתה במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות.
 (מג) כמה מעלות טובות למקום עלינו. אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דינו. אלו עשה בהם שפטים ולא עשה באלהיהם דינו. אלו עשה באלהיהם ולא הרג את בכוריהם דינו. אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם דינו. אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים דינו. אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה דינו. אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרינו בתוכו דינו. אלו שקע צרינו בתוכו ולא ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה דינו. אלו ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן דינו. אלו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דינו. אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני ה' דינו. אלו קרבנו לפני ה' דינו. אלו נתן לנו את התורה דינו. אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית הבחירה דינו.
 (מד) על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו. שהוציאנו ממצרים ועשה בהם שפטים ועשה באלהיהם והרג את בכוריהם ונתן לנו את ממונם וקרע לנו את הים והעבירנו בתוכו בחרבה ושקע צרינו בתוכו וספק צרכינו במדבר ארבעים שנה והאכילנו את המן ונתן לנו את השבת וקרבנו לפני ה' דינו. אלו נתן לנו את התורה והכניסנו לארץ ישראל ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו.

(מה) רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח, מצה, ומרור.

- (מו) פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שביט המקדש קיים על שום מה, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו.
 (מז) מצה זו שאנו אוכלין על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד, שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים ענות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להמתמהמה וגם צדה לא עשו להם.
 (מח) מרור זה שאנו אוכלים על שום מה, על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומרם ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.

- (מט) בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בעצתי ממצרים. לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא אף אותנו גאל עמהם, שנאמר ואתנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו.

- (ג) לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם ולהדר לברך ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה.
- (גא) הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה' יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם ממזרח שמש עד מבוא מהלל שם ה' רם על כל גוים ה' על השמים כבודו מי כה' אלהינו המגביהו לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ מקימי מעפר דל מאשפת ידים אביון להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה
- (גב) בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו הם ראה וינס הירדן יסב לאחור ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן מה לך הם כי תגוס הירדן תסב לאחור ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ההפכי הצור אגס מים חלמיש למעיני מים
- (גג) ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו, ברוך אתה ה' גאל ישראל.